

Asia: Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta laiksi väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi

Viite: Lausuntopyyntö 15.3.2024 VN/5349/2024 ja VN/5349/2024-SM-3

Suomen UNICEF jättää esityksestä lausuntonsa paitsi lapsen oikeuksien näkökulmasta - UNICEFilla on YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen kirjattu rooli (§45) toimia sopimuksen täytäntöönpanon arvioijana ja asiantuntijana – mutta myös YK-järjestö UNICEFin edustajana.

Ihmisoikeussopimusten arvosta

YK on ihmisoikeusjärjestö. Sen syntyi, jotta maailmansodan kauheudet eivät toistuisi. Päämääränsä tueksi se ”vakuuttaa uskoa ihmisen perusoikeuksiin, ihmisyksilön arvoon ja merkitykseen” ja ”luodakseen olosuhteet, joiden vallitessa oikeudenmukaisuutta sekä kunnioitusta sopimuksista ja muista kansainvälisen oikeuden lähteistä johtuvia velvoituksia kohtaan voidaan pitää yllä” (YK:n peruskirja).

YK:n perustamista seurasi monet ihmisoikeussopimukset, jotka koettiin tarpeelliseksi säätelämään totalitarismia, poliittista mielivaltaa ja ohjaamaan valtioita yksilöineen oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Ihmiset ja valtiot eivät luontaisesti käyttäydy oikein, me tarvitsemme yhteiset pelisäännöt.

Näistä pelisäännöistä poikkeaminen on uhka kaikille kansoille.

YK ei ole maailmanjärjestönä täydellinen. Mutta se on ainoa maailmanjärjestö mikä meillä on, ja valitettavasti se ei kykene olemaan enempää kuin jäsenvaltioidensa summa. Ihmisoikeussopimuksetkaan eivät kaikki ole täydellisiä, mutta niitä päivitetään lisäpöytäkirjoin ja säädelyissä menettelyissä, joilla pyritään estämään poliittinen mielivalta.

Ihmisoikeussopimusten muuttaminen ei voi tapahtua niitä rikkomalla, siten luodaan sekasortoa, kyseenalaistetaan valtion asema vakuuttavana ihmisoikeustoimijana ja oikeutetaan samalla muiden valtioiden mahdollisuus toimia sopimusten vastaisesti.

Kansallinen turvallisuus

Hallituksen esitysluonnoksessa ehdotetaan säädettäväksi laki väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyin maahantulon torjumiseksi. Lain tarkoituksena olisi torjua vieraan valtion tai muun toimijan Suomeen kohdistamaa vaikuttamista, joka tapahtuu maahantulijoita hyväksikäyttämällä.

Eli kansainvälisen suojelun tarvetta ei arvioitaisi kaikkien turvapaikan hakijoiden osalta.

Esitysluonnoksessa itsessään todetaan, että ehdotettu sääntely ”on ristiriidassa Suomea sitovien ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa ja se rajaa perustuslain 21 §:ssä säädettyä oikeusturvaperusoikeuden ydintä” (s. 70).

Myös oikeuskansleri toteaa lausunnossaan (21.3.2024 OKV/727/21/2024 OKV/727/21/2024-OKV-2) ”hallituksen esitysluonnoksessa on kyse erittäin poikkeuksellisesta ja perus- ja ihmisoikeusherkästä sääntelyehdotuksesta, jonka mukaisten toimivaltuuksien käyttöönoton kynnyksen ja tarveharkinnan tulee olla erittäin korkealla.”

Esitysluonnosta väliaikaiseksi laiksi perustellaan kansallisella turvallisuudella. Tätä turvallisuusuhkaa lausunnon antajan on mahdotonta objektiivisesti arvioida olemassa olevan tiedon perusteella. Historian valossa itärajalla on aina ollut liikehdintää. Esimerkiksi Neuvostoliiton hajotessa, 1990, Neuvostoliitto salli kolmansien maiden kansalaisten matkustamisen junalla Suomeen ilman viisumia. Tuolloin saapuneet yli 3000 somalilaista synnytti yhteiskunnallista keskustelua ja presidentti Koivisto esitti itärajan sulkemista. Holkerin hallitus ei kuitenkaan katsonut voivansa keskeyttää turvapaikanhakua. Nyt julkisuudessa esitetyt turvapaikanhakijaluvut eivät ole poikkeuksellisen suuria, kansainvälisesti vertailtuina hyvinkin pieniä.

Kansallisen turvallisuuden uhan arvioinnissa toimivaltaisilla turvallisuusviranomaisilla on suuri vastuu toimia puolueettomasti ja objektiivisesti, ja valtiolla vastuu siitä, että uhan torjumisen keinot ovat oikeasuhtaisia. Jos näin ei ole, esitys kääntyy itseään vastaan: poliittisen päättäjät heikentävät mielivaltaisesti Suomen asemaa oikeusvaltiona ja horjuttavat koko kansainvälistä yhteisöä ja turvallisuutta.

Palautuskielto

Palautuskielto on ehdoton, ja se tarkoittaa, että ketään ei saa palauttaa alueelle, jossa häntä uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus, vaino tai muu epäinhimillinen tai ihmisarvoa loukkaava kohtelu. Henkilöä voidaan uhata rodun, uskonnon, kansalaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai poliittisen mielipiteiden takia. **Nyt ehdotettu sääntely on palautuskiellon osalta erittäin ongelmallinen, joka on myös todettu hallituksen esitysluonnoksessa useaan kertaan.**

Lakiehdotuksen 5 §:n mukaan kansainvälistä suojelua koskeva hakemus otetaan vastaan, jos ”voidaan riittävällä varmuudella arvioida, että henkilö on todellisessa vaarassa joutua kuolemanrangaistuksen, kidutuksen tai muun

epäinhimillisen tai ihmisarvoa loukkaavan kohtelun tai rangaistuksen kohteeksi.”

”Riittävä varmuuden” todentaminen ei ole esityksessä kestävällä pohjalla. Esityksessä ei käy ilmi, miten käytännössä voitaisiin tehdä arvio niistä syistä, jotka voivat estää palauttamisen, miten ”vuorovaikutustilanne” rajavartijan kanssa järjestetään, onko käytössä esimerkiksi tulkkia ja mitä tietoa rajavartijalla olisi käytettävissään arviota tehdessään.

Haavoittuvaisuuden tunnistaminen on äärimmäisen vaikeaa turvatuissa ja pitkissäkin menettelyissä. Se on mahdotonta rajavartijalle, ja haastaa näin paitsi turvapaikanhakijan, myös rajavartijan oikeusturvan toteutumisen.

Lapset haavoittuvassa asemassa olevina

Ehdotetulla 5 §:ään sisältyvällä poikkeussäännöksellä pyritään turvaamaan mm. joidenkin erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden, kuten lasten, oikeuksia. Tämä on tavoitteena tärkeä.

Ehdotuksen mukaan muun muassa lapsen kansainvälistä suojelua koskeva hakemus otettaisiin lähtökohtaisesti vastaan. Säännöksen säännöskohtaisissa perusteluissa tuodaan esille, että tilanteessa, jossa lapsen hakemus otettaisiin vastaan, arvioitaisiin tapauskohtaisesti tarve vastaanottaa lapsen lisäksi myös hänen perheenjäsentensä hakemus.

Mutta kuten esityksessäkin todetaan, haavoittuvaisuus on haastavaa tunnistaa lyhyessä vuorovaikutustilanteessa (s. 78). Teini-ikäisten lasten iän arviointi on vaikeaa ammattilaisillekin, saatikka lyhyissä kohtaamisissa, ja rajavartijalle ei pystytä kouluttamallakaan saamaan tällaista taitoa.

Poikkeussäännöksen tavoitteena on huomioida myös lapsen etu sekä perhe-elämän suoja. Lasta ei tulekaan erottaa vanhemmistaan mielivaltaisesti (YK:n lapsen oikeuksien sopimus, art. 9), mutta lakiehdotus sysää vastuun lapsen oikeuksien toteutumista tässäkin suhteessa yksittäiselle rajavartijalle, esitys ei avaa sitä, miten yksittäinen rajavartija arvioi tapauskohtaisesti perheenjäsenten hakemuksen vastaanottamisen.

Lisäksi ”lapsen edun huomiointi” ei tapahdu vain huomioimalla lapsi. Lapsen edun arvioimiseen kuuluu YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan ”muun muassa kuvaus siitä, kuinka lapsen etua on tarkasteltu ja arvioitu ja mikä

painoarvo sille on annettu päätöksessä.” (CRC/C/GC/14 29. toukokuuta 2013).
Lapsen edun huomioinnin lähtökohtana on kunnollinen harkinta ja arviointi
eli turvapaikkahakemus on otettava aina vastaan.

**Esitystä tulisikin tältä osin täsmentää siten, että lapsen edun harkinta
edellyttää sitä, että epäselvissä tapauksissa toimitaan lapsimyönteisesti.
Siten hakijaan, joka kertoo olevansa lapsi, on suhtauduttava lapsena.**

Helsinki 25.3. 2024

Inka Hetemäki
Vaikuttamis- ja ohjelmatyönjohtaja
Suomen UNICEF ry